

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA PROVERBIAL FRAZEOLOGIZMLARNING IFODALANISHI

Xolboyeva Iroda Shuxrat qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Annotatsiya. *Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida proverbial frazeologizmlarning ifodalanishi, ularning shakllanish xususiyatlari va madaniy jihatlari o'rganiladi. Proverbial frazeologizmlar - xalq og'zaki ijodi mahsuli bo'lib, ular xalq donoligini, turmush tajribasini va urf-odatlarini o'zida aks ettiradi. Ingliz va o'zbek tillaridagi proverbial frazeologizmlarning o'ziga xos va umumiy jihatlari tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *proverbial frazeologizmlar, maqollar, frazeologiya, ingliz tili, o'zbek tili, lingvokultural tahlil, xalq donoligi.*

Frazeologik fondning ma'lum bir qismini proverbial frazeologizmlar tashkil etadi va ular og'zaki hamda yozma nutqda qo'llaniladi. Proverbial fond frazeologik fondning bir qismi ekanligi to'g'risidagi fikrlarimiz bilan A.R. Kyuregin hamfikir bo'lgan holda ko'chma ma'noda ishlatiladigan maqollarni proverbial frazeologizmlar¹ deb nomlagan.

Ingliz tadqiqotchisi J.Rey proverbial frazeologizmni shunday izohlaydi: *"Proverbial phrase is usually defined, an instructive sentence, or common and pithy saying, in which more is generally designed than expressed, famous for its peculiarity"*² [maqolsimon ibora odatda ibratli jumla yoki umumiy va sodda gap bo'lib, unda ifodalanganidan ko'ra ko'proq mo'ljallangan, o'ziga xosligi bilan mashhur bo'lgan til birligi].

I.R.Galperin tomonidan tuzilgan inglizcha-ruscha lug'atda proverbial atamasi

¹ Кюреган А.Л. Структурно-семантические и прагматические характеристики английского proverbialного кода: Автореф.дисс. ...канд. филол. наук. Самара, 2009. – 22 с.

² John Ray. A complete collection of English proverbs published by Forgotten books. London, Dalton house, 60 Windsor Avenue, 2013. – 319 p.

<https://journal-web.uz/>

maqol, matal va boshqa iboralar³ga tegishli termin sifatida sharhlangan.

A.Narziqulov proverbial frazeologizm terminiga “Maqol va matallarning o‘ziga xosligi ulardagi o‘z ma‘nosi hamda ko‘chma ma‘nolilikning mavjudligidir deb, ularni proverbial frazeologizm⁴ sifatida ta’rif beradi.

Tadqiqotchi Adams, Owen, Arvo Krikmannlar proverbial frazeologizmlarni quyidagicha ta’riflaydi. “*A proverbial phrase or expression is a type of conventional saying similar to a proverb and transmitted by oral tradition. The difference is that a proverb is a fixed expression, while a proverbial phrase permits alterations to fit the grammar of the context*”⁵ [maqolsimon ibora yoki iborasimon matal - maqolga o‘xshash va og‘zaki urf-odatlar orqali uzatiladigan shartli so‘zlarning bir turi. Farqi shundaki, maqol o‘zgarmas iboradir, maqolsimon ibora esa kontekstning grammatikasiga mos keladigan o‘zgarishlarga imkon beradi].

Bizningcha proverbial frazeologizmlarning asosiy belgilari turg‘unlik, ko‘chma ma‘no yoki majoziylik, semantik tutashlik, ifodaliligi bilan boshqa birliklardan ajralib turadi. Ushbu xususiyatga ega bo‘lgan barcha paremiologik birliklar proverbial frazeologizmlar sifatida gavdalanishi mumkin.

Shu bilan birga so‘nggi yillarda tilshunoslikda frazeologik birliklar tarkibiga proverbial frazeologizmlarni kiritib o‘rganish doirasidagi tadqiqotlar ancha keng tus oldi. Rus tilshunosi V.O.Chernoshchekovaga ko‘ra, *proverbial* termini keng ma’noli bo‘lib, maqol, matal va yumuq iboralarni qamrab oladi⁶.

Tadqiqotchi A.A.Nasirov ham frazeologik birliklarni keng va tor ma’noda izohlamasdan, maqol-matallar kabi birliklarni ya’ni proverbial frazeologizmlarni frazeologik birlik⁷lar tarkibida o‘rganadi.

G.S.Qurbonova va M.Radjabovalar ham ingliz, rus hamda o‘zbek tilida uchraydigan maqol, matal, hikmatli so‘z, turg‘un birlik yoki iborani keng va tor

³ Гальперин И.Р. Большой англо-русский словарь. Москва.1972. – С.267-863.

⁴ Нарзиқулов А.М. Французская фразеология и вопросы французско-узбекского художественного перевода. Автореф. дисс....канд. филол. наук. Ленинград, 1969. – 19 с.

⁵ Adams, Owen S. (17 September 2023). "Proverbial Phrases from California". Western Folklore. 8 (2): 95-116. doi:10.2307/1497581. JSTOR 1497581.; Arvo Krikmann "the Great Chain Metaphor: An Open Sesame for Proverb Semantics?", Proverbium: Yearbook of International Scholarship, 11 (1994), P. 117-124.

⁶ Чернощекова В.О. Лингвокультурный аспект пословиц: Язык и культура, 2009. Cyberleninka.ru. – С. 83.

⁷ Насиров А.А. Француз, ўзбек ва рус тилларидаги провэрбиал фразеологизмларнинг семантик-стилистик ва миллий-маданий хусусиятлари: Филол. фан. докт. дисс. автореф. – Тошкент, 2016. – Б. 14.

ma'noda guruhlarga ajratmasdan, to'liq yoki qisman ko'chma ma'no kasb etib, tilda tayyor holda uchraydigan, emotsionallik xususiyatlariga ega bo'lgan barqaror birikmalarni *proverbial frazeologizm*⁸ tarkibiga kiritib tahlil qilgan.

Shu o'rinda biz bilan ham fikr bo'lgan "Qayroqi so'zlar" ilmiy manbasining mualliflari maqollar bo'yicha keltirgan ta'riflariga e'tiborimizni qaratamiz. Ularga ko'ra "maqollarning barchasi ham majoziy ma'noda ishlatilmaydi, biroq iboralarning deyarli barchasi majoziy ma'noda ishlatiladi⁹". Misol uchun:

O'zbekcha: *Ilm istab Chinga bor* maqolini ham o'z ma'nosida ham ko'chma ma'noda tushunish mumkin. Birinchi ma'nosida Oliy o'quv yurtiga tahsil olish uchun Chinga bor degan mazmunda tushunish mumkin bo'lsa, 2-ma'nosida ilm olish uchun ko'p mashaqqatlarni bosib o'tish mazmunida ham anglash mumkin.

Inglizcha: *Do not teach grandma how to suck eggs* proverbial frazeologizmining birinchi ma'nosida buvingga tuxum chaqishni o'rgatma ma'nosida kelgan bo'lsa, ikkinchi ma'nosida o'zingdan kattalarga aql o'rgatma degan mazmunni ifodalab, ko'chma ma'no ifodalab kelmoqda.

Ushbu ko'chma, majoziy ma'nodagi paremiologik birliklar aynan shu belgi tufayli proverbial frazeologizmlar qatoriga kiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Adams, Owen S. (17 September 2023). "Proverbial Phrases from California". *Western Folklore*. 8 (2): 95-116. doi:10.2307/1497581. JSTOR 1497581.; Arvo Krikmann "the Great Chain Metaphor: An Open Sesame for Proverb Semantics?", *Proverbium: Yearbook of International Scholarship*, 11 (1994), P. 117-124.

2. John Ray. A complete collection of English proverbs published by Forgotten books. London, Dalton house, 60 Windsor Avenue, 2013. – 319 p.

⁸ Қурбонова Г.С. Француз ва ўзбек тилларида ономастик компонентли фразеологизмларнинг миллий-лисоний хусусиятлари: Филол. фан. бўйича фалс. докт. (PhD) дисс. Тошкент, 2019. – 194 б.; Раджабова М.А. Ономастик компонентли фразеологик бирликларнинг лингвистик талқини. [Илмий монография] Дурдона» нашриёти. Бухоро, 2022. – 168 б.

⁹ Шомақсудов Ш., Долимов С. Қайроқи сўзлар. (халқ иборалари). Тошкент, 2011. – Б.4-11.

<https://journal-web.uz/>

3. Гальперин И.Р. Большой англо-русский словарь. Москва.1972. – С.267-863.
4. Кюрегян А.Л. Структурно-семантические и прагматические характеристики английского проverbsиального кода: Автореф.дисс. ...канд. филол. наук. Самара, 2009. – 22 с.
5. Курбонова Г.С. Француз ва ўзбек тилларида ономастик компонентли фразеологизмларнинг миллий-лисоний хусусиятлари: Филол. фан. бўйича фалс. докт. (PhD) дисс. Тошкент, 2019. – 194 б.; Раджабова М.А. Ономастик компонентли фразеологик бирликларнинг лингвистик талқини. [Илмий монография] Дурдона» нашриёти. Бухоро, 2022. – 168 б.
6. Нарзикулов А.М. Французская фразеология и вопросы французско-узбекского художественного перевода. Автореф. дисс....канд. филол. наук. Ленинград, 1969. – 19 с.
7. Насиров А.А. Француз, ўзбек ва рус тилларидаги проverbsиал фразеологизмларнинг семантик-стилистик ва миллий-маданий хусусиятлари: Филол. фан. докт. дисс. автореф. – Тошкент, 2016. – Б. 14.
8. Чернощекова В.О. Лингвокультурный аспект пословиц: Язык и культура, 2009. Cyberleninka.ru. – С. 83.
9. Шомақсудов Ш., Долимов С. Қайроқи сўзлар. (халқ иборалари). Тошкент, 2011. – Б.4-11.